

HANS VANDECANDELAERE
auteur

Publieksgericht versus academisch schrijven

Een weerwoord op de recensie van 'In Brussel'

In de vorige editie van 'Brood & Rozen' schreef Marjolein Schepers een recensie over mijn boek 'In Brussel. Een reis door de wereld', een poging om voor een eerste keer zoveel mogelijk bestaand onderzoek over zestig jaar recente migratie in Brussel leesvriendelijk samen te brengen. Ik ben een 'socialamedia-luiaard', maar Schepers is als historica, neem ik aan, verbonden aan het departement migratiegeschiedenis van de Universiteit van Leiden. 'In Brussel' verscheen een jaar geleden en oogste een mooi succes in kringen van academici, politici, minderheden en al wie openstaat voor Brussel. Ook de pers is nog steeds lovend. Schepers is de eerste die aanzet met een kritisch, en dus prikkelend, confronterend artikel. Mag ik vanaf nu Marjolein schrijven? Dat leest zachter.

De recensie begint gematigd positief: 'een frisse blik op Brussel', 'bovenal een journalistiek verslag van de indrukken en impressies van de auteur'. Al wordt hier iets fundamenteels geminimaliseerd. Het boek puilt immers uit van de wetenschappelijke essenties. Dat is heel wat anders dan 'indrukken'. Ik zie het liever omgedraaid. Namelijk: bovenal op maat versneden onderzoek dat pas in een tweede instantie wordt vermenschlijkt en versterkt door aanvullend interviewwerk. De positieve noot wordt in de twee laatste paragrafen uitdrukkelijker: 'een reisgids-plus', 'een geslaagde vorm van populaire urban history', 'enthousiasmerend', '[...] de kritiek op de inhoud van het verhaal weegt niet op tegen de interessante inzichten die het verstrekt'. Dat maakt van Marjolein geen harde, platvloerse recensente. Wel een genuanceerde.

Het middenstuk van drie pagina's is echter niet van de poes. Dat komt omdat Marjolein intelligente, maar fundamenteel andere uitgangspunten hanteert om over migratiegeschiedenis te schrijven. Daarbij botst haar academische achtergrond met de doelbewuste laagdrempelige vertaalfunctie die ik mezelf toeschrijf. Publieksgeschiedenis en academische geschiedenis vergen immers een totaal andere aanpak. Nog iets wat opvalt in haar kritiek is dat ze volgens mij onvoldoende zicht heeft op de enorme onderzoekslacunes inzake Brussel en migratie. 'In de indeling per cultuur ligt [...] de zwakte van het boek', schrijft ze. 'Cultuur wordt zo namelijk als vergelijkende of verklarende factor voor het integratiepad van de verschillende migranten gebruikt'.

'In Brussel'. Foto:
Hans Vandecandelaere

Vooreerst: het boek is niet gestructureerd op basis van cultuur. Wél op basis van de oorspronkelijke herkomstlanden. En ik meen dat dit toch wel nog iets anders is. Op voorwaarde natuurlijk dat je rekening houdt met het volgende citaat uit de inleidende '10 geboden voor de lezer': 'Een Portugees een Portugees noemen, kan een verengend, stigmatiserend effect hebben. Het is niet zo dat mensen die toevallig dezelfde nationaliteit hebben, zich dan ook als een deel van een groep of een gemeenschap beschouwen. En evenmin dat de identiteit van een individu samenvalt met de referentie naar een natie. Voor sommigen wil dat niets zeggen.' Net zoals historica en migratiespecialiste Anne Morelli van de ULB haar standaardwerk over Belgische migratie opbouwde rond 'nationaliteitsgroepen' schreef ook ik hoofdstukken over zestig jaar migratie vanuit Spanje, Rusland, Ecuador, Vietnam, Congo ... Daag me uit om een andere onderverdeling te vinden. Tenminste als het de bedoeling is om zo veel mogelijk historische migratiecarrières van 'gemeenschappen' te beschrijven.

Ten tweede houdt het boek zich helemaal niet bezig met vergelijkingen inzake de integratieprocessen van de verschillende groepen. De essentie draait in ruime mate rond pure historische kennisopbouw over waarom mensen vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog vanuit een bepaald land toekomen en over hoe ze zich in Brussel organiseren en ontplooiën.

'Vandecandelaere noemt Brussel multicultureel en roemt de culturele diversiteit', vervolgt Marjolein. 'In het boek heeft hij de debatten daarover echter niet verwerkt. Multiculturalisme is bekritiseerd omdat het "etnische groepen" als homogene groepen met unieke karaktertrekken afschildert. [De auteur] maakt zich [...] schuldig aan zo'n generalisering.'

Dat 'roemen van diversiteit' laat ik nu even in het midden. Ik kan behoorlijk kritisch zijn over een dermate moeilijk en complex gegeven. Maar als er nu één ding is

dat ik stelselmatig heb trachten te doen, dan is het juist om de notie 'gemeenschap' te versplinteren in zo veel mogelijk subgroepen. Net daarin schuilt de onwaarschijnlijke veelheid van uitingsvormen van Brusselse diversiteit. Het enige niveau dat, mits de nodige waarschuwingen, nauwelijks aan bod komt, is dat van het individu met zijn meervoudige en dynamische identiteiten. Ik ben benieuwd naar het alternatief van Marjolein, maar voorlopig is me niet duidelijk hoe zij dan wel schrijft over migratieverleden. Als mensen op een bepaald ogenblik een of meerdere aspecten delen, dan kunnen ze wat mij betreft een groep of een subgroep vormen. De sociale en politieke achtergronden van de eerste Russische interbellummigranten zijn bijvoorbeeld voldoende op elkaar afgestemd om er een onderzoeksveld mee af te bakenen. Vanaf dan voer je je onderzoek zo fijnmazig als tijd en middelen je toelaten en ga je binnen de subgroep op zoek naar zo veel mogelijk (individuele) nuance. Ik zie daar niets fouts in.

Dat ik 'de verschillende culturen te statisch [afbeeld], in plaats van dynamisch of hybride', zoals Marjolein oppert, is nog zo'n punt. Oh, wat had ik veel kunnen doen rond dit boeiende gegeven van hybriditeit, dat stilaan een van de hoofdkenmerken van Brussel aan het worden is. Stukjes schrijven over gemengde huwelijken bijvoorbeeld en hoe die de taal beïnvloeden. Maar ook teksten over muziek, voeding, mode of enkele hybride mensen aan het woord laten. Waar mogelijk heb ik dit dynamische element trachten te integreren. Een tweede generatie Italianen en Vietnamezen kreeg daarover enkele paragrafen. Bij Marokkaanse Brusselaars wordt het gesuggereerd. Er zijn behoorlijk lange tekstdelen over veranderende Chinese keuken of hybride horecamarketing bij Turken, Grieken en Chinezen. Allusies op de Zinneke Parade.

Alleen dit: voor je het weet, ben je met een compleet ander boek bezig en graaf je bovendien op een haast maagdelijk studieterrein. Op Brussel toegepast onderzoek naar hybriditeit staat immers nog in de kinderschoenen. Vind het maar. En in de tien geboden schrijf ik: 'In dit boek zitten wellicht 121 thema's die voldoende om het lijf hebben om zelf tot een volwaardig boek uit te groeien.' Zo vind ik de opmerking van recensent Walter Lotens constructiever: 'In Brussel is een zeer uitdagend boek waarin tevens suggesties voor een jarenlang studieprogramma vervat zitten ten behoeve van een multidisciplinaire academische werkgroep, die in zijn spoor verder migratie-onderzoek zou kunnen verrichten.' Ik schreef in eerste instantie vooral een synthesewerk, met alle frustrerende beperkingen die dat met zich meebrengt. Daarmee weerleg ik meteen ook een volgende punt.

'Dit boek heeft baat bij meer diepgaande analyses. De auteur geeft weinig verklaringen voor de processen van migratie, vestiging, aanpassing of binding met het thuisland.' Alweer! In de tien geboden suggereer ik: slechts krijtlijnen! 'Elk hoofdstuk brengt een historisch raamwerk van de migratiecarrière van een 'gemeenschap'. Veel inhoud is niet meer dan een vluchtige kennismaking. Het gaat vooral om krijtlijnen, echo's, waarin een doorsnee Albanees of Vietnamees zich los van alle individuele nuances hopelijk voor een stuk kan herkennen. Wat was het trouwens vorig jaar, op het ogenblik van de publicatie, bang wachten op de eerste reacties van die minderheden zelf. Maar uit lezersreacties en publiekconfrontaties

met Iraniërs, Turken, Suryoye, Nederlanders en anderen blijkt intussen dat ze zich gelukkig inderdaad herkennen in 'hun krijtlijnen'.

Wat bedoelt Marjolein overigens met meer diepgang? Verhalen over hoe in de jaren 1960 de act van migreren geleidelijk aan mentaal vorm krijgt bij bijvoorbeeld Turkse verpauperde boeren op het Centraal-Anatolische plateau? Over hoe ze vervolgens hun plan concretiseren? Gedetailleerde verhalen over de eigenlijke reis en over hoe de eerste dagen na aankomst verlopen? Dan moet je bovendien ook over voldoende Turkse verhalen beschikken om tot een meer analytisch inzicht te komen. Schitterend natuurlijk, maar bonne chance! Laat staan dat dat soort onderzoek op een Brussels niveau voor bepaalde 'gemeenschappen' voldoende gedocumenteerd is, dan mag je het voor zeer veel andere groepen hoe dan ook vergeten.

Overigens meen ik dat pushfactoren ruimschoots aan bod komen, samen met enkele onderwerpen die binding suggereren met het thuisland. Politiek transnationalisme, dus de actieve politieke verbondenheid met de herkomstlanden, is bijvoorbeeld een van de transversale thema's die je in *In Brussel* kan lezen. Communistische en antifranquistische Spaanse gastarbeiders rond het Zuidstation. Congolezen die Matonge als mentale ruimte beschouwen om te protesteren tegen Kabila. Dat soort dingen. Hoe ver kán je gaan in een synthesewerk dat niet één, maar een dertigtal 'gemeenschappen' onder de loep neemt? Voor Marjolein had ik ook nog vergelijkbaar interstedelijk materiaal moeten verwerken 'om een breder kader te schetsen'!?

'Vandecandelaere heeft in zijn boek geen vergelijkingen gemaakt, geen dwarsverbanden en geen conclusies gegeven.' Nog maar goed ook, zou ik zeggen. Want dwarsverbanden mag je deontologisch gezien pas maken wanneer je peren met peren vergelijkt. In de tien geboden staat: 'Let op de onevenwichtigheid van de verschillende hoofdstukken. Een academicus zou mogelijk hebben gekozen voor een vergelijkende thematische aanpak die erop toeziet dat de vraagstelling voor elke groep stevast neutraal en gelijk is.' Dat is onmogelijk in een werk dat zich buigt over zo veel verschillende groepen. Toch legt de besluitvorming van het boek ook wel enkele rode draden bloot. Politiek transnationalisme is er daar een van.

Naast 'methodologische zwaktes' wijst ze ook op een categorie van 'onvolledigheden', maar als ik ook daar op inga, begint het mogelijk wat al te defensief te klinken. Essentiëler is dat Marjolein met heel wat boeiende opmerkingen reflecteert over uitgangspunten. Zijn migratiepaden individueel of toch cultureel gebonden? Is cultuur een verklarende factor voor het integratiepad? Kan je op basis van groepen of subgroepen schrijven over migratie? Is een mens (of een groep) vooral bepaald door het statische (het verleden), of eerder door het dynamische? Kan je iets zinvol over migratie in Brussel zeggen zonder te vergelijken met andere steden? Haar theoretische kritiek is uitdagend, ook al kan je er volgens mij geen boek zoals *In Brussel* mee schrijven. Het zou té snel onleesbaar worden. Misschien moeten we samen maar eens de handschoen opnemen en met behulp van een moderator tot een geïnterviewd artikel komen. Over de valkuilen van publieksgericht schrijven en het doorgaan te sterk op zichzelf gerichte academische schrijven.